

Судова практика щодо наслідків учинення правочину виконавчим органом юридичної особи з перевищенням повноважень

№18, 23 травня 2019

Михайло Войцеховський,
юрист
ЮФ "Антика"

Головна стаття

Національні особливості дотримання права акціонера на отримання дивідендів у господарських товариствах

Компетентна думка

Похідні позови: чому вони не популярні в Україні? Судова практика

Інститут забезпечення позову в корпоративних спорах: особливості та проблемні моменти

Практика визнання правочинів недійсними в разі перевищення повноважень виконавчим органом

Спори, пов'язані з реєстрацією, ліквідацією, реорганізацією та змінами в статутному капіталі товариства

Спори, пов'язані з виходом учасника з товариства й відчуженням частки в статутному капіталі

Актуально

Захист бізнесу від рейдерства: особливості та проблематика

Акціонерні товариства в умовах нового регулювання

Однією з основних вимог, дотримання яких необхідне для визнання правочину дійсним, є відповідність волі волевиявленню осіб, що його укладають. У контексті юридичних осіб це означає, зокрема, що учинення правочину виконавчим органом товариства має відповідати волі, яку часто формує зовсім інший орган товариства. Тому саме у відносинах між юридичними особами особливої ваги набуває ретельна перевірка повноважень осіб, які діють від імені сторін договору (неуважність у цьому питанні можуть використати недобросовісні контрагенти для ухилення від виконання взятих на себе зобов'язань). У процесі такої перевірки доцільно враховувати не тільки законодавчі приписи, а й актуальну судову практику, оскільки саме судові рішення деталізують норми права та визначають умови їх застосування.

Судову практику з питань визнання недійсними правочинів у зв'язку з перевищенням повноважень виконавчого органу юридичних осіб сформував ще Верховний Суд України. Станом на сьогодні вона залишилася незмінною.

Так, у постанові від 27 квітня 2016 р. у справі № 408/4197/12 (провадження № 6-62цс16) Верховний Суд України зазначив, що дефекти в компетенції, обсязі повноважень виконавчого органу товариства, коли він вступає в правовідносини з третіми особами, можуть залежати від дефектів реалізації учасниками товариства корпоративних прав. У такому випадку дефекти волі товариства, обмеження повноважень його виконавчого органу можуть перебувати поза межами розумного контролю з боку третьої особи, не викликаючи в останньої обґрунтованих сумнівів у правомірності дій виконавчого органу товариства.

Отже, на захист прав третіх осіб, які вступають у правовідносини з юридичними особами, зокрема укладають договори різних видів, ч. 3 ст. 92 ЦК України передбачено, що орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону діє від її імені, зобов'язана

добросовісно й розумно чинити в інтересах юридичної особи, не перевищуючи своїх повноважень. У відносинах із третіми особами обмеження повноважень із представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

При цьому ч. 4 ст. 92 ЦК України встановлено: якщо члени органу юридичної особи та інші особи, які згідно із законом чи установчими документами діють від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані юридичній особі.

Отже, закон вимагає, щоб виконавчий орган товариства діяв добросовісно й розумно, керуючись інтересами товариства, а не власними. За порушення цієї вимоги виконавчому органу доведеться відшкодувати завдані товариству збитки.

Однак питання щодо визначення обсягу повноважень виконавчого органу товариства й добросовісність його дій належить до внутрішніх відносин юридичної особи та її органу, тому сам лише факт учинення виконавчим органом товариства протиправних, недобросовісних дій, перевищення ним своїх повноважень не може слугувати єдиною підставою для визнання недійсними договорів, укладених цим органом від імені юридичної особи з третіми особами.

Частина 3 ст. 92 ЦК України містить виняток із загального правила щодо визначення правових наслідків учинення правочину представником із перевищенням повноважень (ст. ст. 203, 241 ЦК України).

Верховний Суд України зауважив, що для третьої особи, яка уклала договір із юридичною особою, обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи, у тому числі й повноважень виконавчого органу товариства, загалом не мають юридичної сили, хоча відповідні обмеження й існували на момент укладення договору.

Разом із тим обмеження повноважень із представництва юридичної особи набуває юридичної сили для третьої особи в тому випадку, якщо остання, вступаючи у відносини з юридичною особою й укладаючи договір, діяла недобросовісно або нерозумно (зокрема, достеменно знала про відсутність у виконавчого органу товариства необхідного обсягу повноважень або повинна була, проявивши обачність, знати про це). У такому випадку тягар доказування недобросовісності та нерозумності поведінки третьої особи несе юридична особа.

Для визнання недійсним договору, укладеного виконавчим органом товариства (директором) з третьою особою (з огляду на порушення цим органом встановленого обмеження повноважень щодо представництва), той факт, що згодом у судовому порядку було визнано недійсним рішення загальних зборів учасників товариства про обрання (призначення) виконавчого органу, згідно з яким виконавчий орган діяв на момент укладення договору, не має самостійного юридичного значення.

Такий договір може бути визнано недійсним із зазначених підстав у тому разі, якщо буде встановлено, що сама третя особа (контрагент юридичної особи за договором) діяла недобросовісно й нерозумно. Тобто третя особа знала або не могла не знати, проявивши розумну обачність, про обмеження в повноваженнях виконавчого органу товариства.

Закон не встановлює виключного переліку обставин, які свідчать про недобросовісність чи нерозумність дій третьої особи у відносинах із юридичною особою. Тому з огляду на загальні засади здійснення цивільних прав (ст. 12 ЦК України) висновок про добросовісність поведінки третьої особи залежить від того, чи відповідало укладення договору її внутрішній волі; чи бажала третя особа реального настання правових наслідків, обумовлених договором; чи настали такі наслідки насправді.

Таким чином, поведінку третьої особи має бути оцінено не лише до та в момент укладення оспорюваного договору, але й після його укладення. Зокрема, необхідно встановити, чи виконала третя особа свої обов'язки за договором; у який спосіб вона в подальшому розпорядилася одержаним за оспорюваним договором майном; чи не було залучення третьої особи до участі в

укладенні договору формальною дією, спрямованою на подальше відчуження предмета договору з метою протиправного позбавлення юридичної особи права власності на майно.

Аналогічні висновки Верховний Суд України висловив у постановках від 13 березня 2017 р. у справі № 760/8121/16-ц (провадження № 6-147цс17) і від 12 квітня 2017 р. у справі № 608/969/13-ц (провадження № 6-72цс17). Згодом цей підхід підтримала Велика Палата Верховного Суду в постанові від 27 червня 2018 р. у справі № 668/13907/13-ц (провадження № 14-153цс18) і Верховний Суд у постановках від 19 червня 2018 р. у справі № 908/4550/15, від 19 грудня 2018 р. у справі № 686/20911/16-ц (провадження № 61-18973св18), від 19 грудня 2018 р. у справі № 569/15213/16-ц (провадження № 61-2453св18), 19 грудня 2018 р. у справі № 524/9350/16-ц (провадження № 61-10801св18) тощо.

Таким чином, усталена судова практика визнання недійсним правочину, учиненого виконавчим органом юридичної особи з перевищенням повноважень, свідчить про безпосередній зв'язок між добросовісністю учасників такого правочину та його недійсністю.

У контексті сказаного не можна не зауважити позитивну тенденцію судової практики Верховного Суду, який усе частіше звертає увагу судів попередніх інстанцій на необхідність урахування добросовісності учасників цивільних відносин. Зокрема, у постанові від 23 травня 2018 р. у справі № 202/12824/14-ц Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій не надали оцінку тому, чи була поведінка позивача добросовісною (переслідувала законну мету), чи підлягають захисту права особи, яка оспорує вчинені нею ж правочини, метою яких було уникнення відповідальності за зобов'язаннями. Верховний Суд наголосив, що правосуддя й справедливість завжди мають перевагу перед суворим дотриманням права.

Усталеною є також судова практика застосування ст. 241 ЦК України, згідно з якою правочин, учинений представником із перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права й обов'язки особи, яку він представляє, лише в разі подальшого схвалення правочину цією особою.

Свого часу Верховний Суд України зазначив, що законодавець не ставить схвалення правочину в обов'язкову залежність від наявності рішень окремих органів управління товариства, оскільки підтвердженням такого схвалення закон визначає вчинені на його виконання дії особи, в інтересах якої його було укладено. Такі дії повинні свідчити про прийняття правочину до виконання (постанови Верховного Суду України від 19 серпня 2014 р. у справі № 3-59гс14, від 19 серпня 2014 р. у справі № 3-38гс14, від 19 серпня 2014 р. у справі № 3-60гс14, від 19 серпня 2014 р. у справі № 3-68гс14, від 06 квітня 2016 р. у справі № 3-84гс16).

Подальше виконання умов договору, укладеного виконавчим органом із перевищенням повноважень, підписання накладних, актів виконання робіт, укладення договорів страхування майна, яке було передано за таким договором, може бути розцінено як схвалення правочину. Значить, такий правочин створює, змінює та припиняє цивільні права й обов'язки відповідної юридичної особи. Зазначений підхід підтримав Верховний Суд (постанови від 24 січня 2018 р. у справі № 922/439/17 і від 14 лютого 2018 р. у справі № 910/3190/16).

Разом із тим 17 червня 2018 р. набрав чинності Закон України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю", який дещо змінив підхід до схвалення правочину, учиненого виконавчим органом ТОВ.

Так, зокрема, ч. 1 ст. 46 цього Закону передбачає, що значний правочин, правочин із заінтересованістю, учинений із порушенням порядку ухвалення рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права й обов'язки товариства лише в разі подальшого схвалення правочину товариством у порядку, установленому для ухвалення рішення про надання згоди на його вчинення.

З урахуванням сказаного є підстави вважати, що судова практика з питань подальшого схвалення значного правочину / правочину із заінтересованістю, учиненого виконавчим органом ТОВ із перевищенням повноважень, має змінитися, адже відтепер законом встановлено чіткий та однозначний порядок такого схвалення.

23.05.2019

Судова практика щодо наслідків учинення правочину виконавчим органом юридичної особи з перевищенням повноважень

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розміщених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове.
Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2019

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2019